

Анотація

Запропоновано методи створення комп'ютерної моделі розподілу поля інтенсивності тяжіння населення до центрів надання послуг з використанням ГІС - технологій та пакету комп'ютерної математики MATLAB.

Ключові слова: комп'ютерне моделювання, поле інтенсивності тяжіння, об'єкт громадського обслуговування, містобудівна система.

Abstract

This article represents the technique of creating a computer model of the distribution of the field of intensity of population gravity to the centers of public services using GIS - technology and program MATLAB.

Keywords: computer model, field intensity of gravity, public services, urban planning system.

УДК 711.5

*канд. арх. В. О. Огоньок, Ю. В. Огоньок,
НУ «Львівська політехніка»*

ІСТОРИЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Анотація: розглянуто історію, охарактеризовано сучасний стан і проблеми соціальної інфраструктури сіл в Україні. Окреслено шляхи її реформування та розвитку, які включають адміністративно-правові, соціально-економічні та архітектурно-містобудівні зміни.

Ключові слова: соціальна інфраструктура сіл, міжпоселенське розселення, об'єкти соціального призначення.

Вступ. Матеріально-речовою базою соціальної сфери села виступає соціальна інфраструктура. Саме вона забезпечує матеріальні умови для життєдіяльності людини. До об'єктів соціальної інфраструктури, як правило, відносять підприємства торгівлі й громадського харчування на селі, школи й інші навчальні та дошкільні, культурні, спортивні, оздоровчі й медичні заклади та установи, комунально-побутові об'єкти, сільські шляхи сполучень. Інколи соціальною інфраструктурою вважається житловий фонд. У світовій практиці, в т.ч. і в Україні, широко використовуються як загальні, так і розрахункові показники, що характеризують стан, забезпеченість і перспективи розвитку соціальної інфраструктури. Це суттєві показники суспільного прогресу —

пізнання, функціонування та розвиток соціальної сфери здійснюється через цілеспрямовану соціальну політику держави.

Соціальна сфера села повинна функціонувати на основі соціальних стандартів, які забезпечують достатній життєвий рівень. Політика соціального захисту має здійснюватися на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та місцевому. Підтримання сталого розвитку села вимірюється дотриманням балансу розвитку сільської та міської територіальних підсистем суспільства, оскільки занепад, деградація сільських територій унеможлиблює їх відтворення і має незворотний характер та непередбачувані наслідки не тільки для сіл чи окремих регіонів, а й для суспільства загалом. На сьогодні Україна посідає в світі: за індексом людського розвитку — 78 місце; за рівнем розвитку охорони здоров'я — 140-ве; за інтелектуальним потенціалом — 23-тє; за тривалістю життя перебуває у другій сотні — серед малорозвинених країн, що є наслідком водночас і стану соціальної сфери сільських населених пунктів.

Виклад матеріалу. 1. З історії питання. Історія формування соціальної сфери сільських населених пунктів України пов'язана з усвідомленням відповідальності держави та суспільства за добробут кожної людини. Українці майже до середини ХХ ст. в основному були «селянським» народом, підтвердженням чому є й факт, що ще на початку століття 91–93% українського населення мешкали у сільських поселеннях і були селянами. Малочисельними або повністю відсутніми в селах були інші соціальні верстви населення, які б піднімалися вище селянського статусу, зокрема: світська інтелігенція, земельна аристократія, урядовці, офіцери, чиновники тощо. Західноукраїнські землі були відсталим аграрним краєм, тут зовсім не існувало великих фабрик і заводів, тому процеси індустріалізації й урбанізації, модернізації та інтенсивного зростання промисловості і міст, що здійснювалися в другій половині ХІХ ст., майже не зачепили українців, які в своїй більшості залишалися селянською нацією.

До 1817 р. у селах Східної Галичини практично не було початкової освіти, не існувало жодної школи з українською мовою навчання. У лічених однокласних школах, які подекуди все-таки існували в селах, навчання проводили напівписьменні дяки, навчені на елементах абетки та Святого письма. У другій половині ХІХ ст. на західноукраїнських землях виник новий тип школи — утравістична (двомовна). За рішенням польського сейму 1886 р. основні предмети у школах викладалися польською мовою, а всі інші — рідною. Щоб обмежити поширення освіти серед сільського населення, усі початкові школи було поділено на сільські та міські. Програма навчання в сільських школах скорочувалася і не давала жодних можливостей на продовження освіти. Майже до кінця ХVІІІ ст. більшість сільських священиків

ледь уміли читати церковні книги, а вміння відправляти церковні служби вони переймали у батьків.

Разом із тим у 1878 р. у Галичині налічувалося 23269 шинків — один шинок припадав на 233 осіб. Щодо інших сільських об'єктів соціально-культурного призначення, за винятком культових споруд, їх практично не існувало.

Новий період розвитку соціальної інфраструктури в селах розпочинається з грудня 1868 р. — часу заснування у Львові самоосвітнього Товариства «Просвіта», яке у 80-ті роки розгалужує перші читальні, що стали центрами культурно-просвітницької та організаторської роботи серед селянства. Активісти «Просвіти» організовували курси самоосвіти, розгортали роботу аматорських гуртків, хорів, проводили спортивні змагання, фестини, допомагали в роботі спілки «Сільський господар», жіночих і молодіжних організацій. Велике освітнє значення мало комплектування просвітянських бібліотек художньою, науковою і довідковою літературою. Розпочалося створення у селах зерносовищ і позичкових кас як засобів громадської самодопомоги і самозахисту, висвітлювалася користь страхування, а також економічного розвитку.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Галичині відбувся значний здвиг розгалуженої мережі українських громадських культурно-просвітніх і господарських організацій, що охопило майже усі села, сягнувши найвіддаленіших закутків краю. Для прикладу, якщо товариство «Просвіта» у 1897 р. налічувало 31000 членів, то в 1914 р. їх число зросло до 197035 осіб. З 1891-го до 1908 рр. створено шість філій і ціла низка самостійних сільських читалень, а у 1913 р. уже налічувалося 77 філій та 2649 читалень. Товариство «Рідна школа» на протигагу колонізації державної освіти розбудовувало власну мережу приватних українських шкіл, а організація «Союзу українок» охопила значну кількість українського жіноцтва та ін. Великих успіхів досяг український кооперативний рух, який 1937 року нараховував майже 3,5 тис. кооперативів загальною кількістю 660 тис. членів. Саме він допоміг зміцнити господарське становище українських селян і пригальмувати процес їх пролетаризації [3].

Особливим є радянський період життя сіл регіону. В результаті індустріалізації, колективізації, багатьох реорганізацій аграрної сфери, сільської поселенської мережі питома вага сільського населення зменшилася у 2,5 рази. Протягом 20–30-х років XX ст. на території радянської України, практично була ліквідована хутірська поселенська форма. Сільське населення концентрувалося у селах, які виступали центрами колгоспів. З'явилися й радгоспні селища, які проектувалися на зразок сільських містечок. Виникла

внутрігосподарська форма поселень (відділки, ферми, бригади), а також міжпоселенська мережа — міжгосподарські та районні центри.

У повоєнний час на поселенську мережу істотно вплинуло неодноразове укрупнення колгоспів, внутрішньогосподарські концентрації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва. У 50-х роках ХХ ст. набула поширення теорія агроміст. Її метою було створення для сільських мешканців таких умов життя і праці, які за своєю якістю не поступалися б міським. Пізніше, у 60–70-х роках на базі теорії агроміст виникли комплексні й генеральні програми та схеми сільського районування. Вважалося, що переселення селян із малих та віддалених сіл до центральних садиб колгоспів чи радгоспів сприятиме економії капіталовкладень у розвиток соціальної інфраструктури і покращенню комунально-побутових умов життя. Відтак з'явилися такі нові терміни, як села «перспективні» й «неперспективні», «перехідні», такі, які підлягають тимчасовому благоустрою тощо. Упродовж 70-х років до укрупнених сіл переїхали мешканці 4750 сіл і хуторів України. У центральних областях України майже половина населених пунктів була віднесена до «неперспективних». У таких населених пунктах закривалися школи, медичні установи, дошкільні заклади, припинялося будівництво і капітальний ремонт приміщень. Наслідком цього стала масова міграція селян не стільки до укрупнених сіл, скільки до міст. Зрештою в 1978 р. урядом України був покладений край теорії та практиці «неперспективних» сіл, проте нейтралізувати негативні наслідки вже стало практично неможливо.

У 70–80-ті роки ХХ ст. багато зроблено було для розвитку побутової сфери на селі, з'явилися комунальні підприємства, пральні, лазні, побутові комбінати, заасфальтовані дороги. До багатьох сіл «прийшов» газ. Одночасно низка об'єктів побуту занепадає, руйнується, у так званих «вмираючих селах» такі об'єкти так і не навідалися. Зрозуміло, що за рівнем доступності до культурних благ і послуг (освіта, інформація, література, мистецтво тощо) село помітно поступалося і поступається місту. Таким чином, за станом на середину 90-х років майже половина житлових будинків на селі перебувала в аварійному стані, лише 1,6% їх було забезпечено центральним опаленням, 1,5% — газопроводом, 19% — водопроводом. Близько 700 населених пунктів не мали телефонного зв'язку, до 1227 сіл відсутній під'їздів з твердим покриттям, 1200 сіл користувалися привезеною водою.

2. Соціальна інфраструктура села в пострадянський період. Стан і проблеми сьогодення. Забезпечення сільських населених пунктів шкільними приміщеннями складає близько 50%, дитячими дошкільними закладами — 40%, значна частина будинків культури та клубів у стадії руйнації, неналежне медичне й побутове обслуговування.

Процеси фізичного зменшення чисельності населення, які тривають і до сьогодні, першими відчувають сільські населені пункти. Щорічно в Україні зникають десятки сіл — згідно з офіційними статистичними даними це приблизно 115 сільських районів (на них припадає близько 10,0 млн га сільськогосподарських угідь, або четверта частина від їх загальної площі), які відносяться до зони демографічної кризи. Відтак невдовзі третя частина українських сіл може зникнути, що призведе до вкрай негативних наслідків для усієї держави.

Основою природного приросту населення є показники шлюбності та розлучення. Однак на нинішньому етапі кожний четвертий шлюб у сільській місцевості розпадається, і це є однією з причин того, що за останні два десятиріччя скоротилася чисельність дітей дошкільного віку на 46%, школярів — на 37%, мешканців віком до 40 років — на 39,5%. Істотно збільшилася разом із тим частка осіб похилого віку. У низці областей кожний другий мешканець сільської місцевості досяг пенсійного віку. Крім того, демографічна ситуація, що склалася на селі, зумовила зростання проблеми трудових ресурсів. Для прикладу, в середньому на кожних 1000 працездатних припадає майже 1100 непрацездатних осіб, що майже у 1,6 рази більше порівняно з відповідними показниками в містах. Невдоволеність соціально-культурним та комунально-побутовим забезпеченням, а також важкі умови праці стають причиною міграції найбільш дієздатної частини сільських мешканців у міста та за кордон.

З 1990-го до 2012 років кількість населення в селах знизилася з 21,1 до 15,3 млн осіб. Число мешканців у середньому на одну сільську раду зменшилося з 2328 до 1575, а на одне село — з 558 до 385 осіб. Отже, спостерігається занепад села і його подрібнення (кількість сільських населених пунктів у 2000–2013 рр. зменшилася майже на 300 одиниць) [10]. Скорочення чисельності сільського населення є також наслідком постійного відпливу економічно активних верств селянства через високий рівень безробіття. Так, на кінець 2013 р. кількість зареєстрованих безробітних серед сільського населення становила понад 350 тис. осіб, навантаження на одне вільне робоче місце в сільському господарстві склало в середньому по Україні більше 60 осіб.

Соціальна сфера села на собі дуже гостро відчуває вплив усіх економічних, політичних, соціальних та духовних процесів, що відбуваються в суспільстві. Стан соціальної сфери села миттєво відгукується на вплив сучасного макросередовища, що характеризується глибокою соціально-економічною кризою в Україні. Без перебільшень можна сказати, що саме існування соціальної сфери села знаходиться під загрозою.

Не менш гострою проблемою є організація побуту й дозвілля сільського населення. Сучасний стан соціальної сфери та розвиток сільських територій є близькими до критичного, кризові явища призвели до глибокого занепаду соціальної інфраструктури і ще більшого розриву у наданні соціально-орієнтованих послуг між містом та селом. Об'єкти соціальної сфери села занепадають і руйнуються, капітальні вкладення в соціальну інфраструктуру становлять менше 10% від рівня 1990 р. За станом на 2012 р. у майже 50% сіл України не було необхідного набору об'єктів повсякденного обслуговування населення, у т.ч. у 12% сіл взагалі відсутні об'єкти соціальної сфери [7, с. 160].

У недалекій перспективі (до 2020 року), можна передбачати, кілька мільйонів працівників вивільниться з аграрного виробництва. З урахуванням негативних демографічних тенденцій досить швидко сформуються додаткові території, «вільні» від населення.

У період інтенсивних трансформацій доступ сільських мешканців до соціально-культурних послуг значно погіршився, мережа об'єктів соціальної інфраструктури щороку скорочується, якість обслуговування населення знижується. Основними причинами цього стали: припинення утримання об'єктів соціально-культурного призначення сільськогосподарськими підприємствами; ненадання допомоги відповідним державним чи комунальним закладам; неспроможність місцевих бюджетів забезпечити належне фінансування установ і організацій соціальної сфери, які знаходяться на їхньому утриманні; низькі платоспроможні можливості населення на одержання платних послуг; неготовність селян до розв'язання проблем життєзабезпечення на засадах самоорганізації та дольової участі у фінансуванні відповідних заходів.

Упродовж останніх років знижується доступ мешканців села до якісної середньої освіти, насамперед у віддалених районах сільської місцевості, що поглиблює розрив у рівні освіти між мешканцями міст і сіл, випускниками повних та малокомплектних шкіл. Руйнується й система дошкільного виховання. У 1990-ті найвищими темпами згорталася мережа дитячих дошкільних установ (у 1991–2000 рр. зменшилася на 30%) та закладів культури (16%). Зменшувалася, щоправда, помірнішими темпами, й кількість шкіл та медичних установ. Після 2000 р. прискорилося закриття шкіл: їх чисельність у 2001–2005 рр. скоротилася на 4,0%, а у 2006–2010 рр. — на 5,6%, і ця тенденція посилюється. Протягом 1990–2010 рр. число дитячих дошкільних установ у сільській місцевості зменшилося на 3,7 тис. од., а дошкільні заклади відвідує лише 32% дітей відповідного віку. На початок 2011 р. з 15,6 тис. дошкільних закладів, що залишились у цілому по Україні та повинні функціонувати, 1,1 тис. з різних причин не працювало. Зокрема, 36% зазначених закладів не

були придатні для цільового використання чи перебували на капітальному ремонті, а 64% не працювали внаслідок відсутності дітей, а також через незабезпечення паливом, електроенергією, фінансування тощо; 39% дитячих дошкільних закладів не функціонували 6–10 років, а 26% — понад 10 років [2].

Забезпеченість сіл мережею освітніх закладів залишається й сьогодні на дуже низькому рівні. Протягом 1991–2013 рр. мережа загальноосвітніх шкіл скоротилася майже на 1100 шкіл, дошкільні дитячі заклади мають тільки 33% сіл України, школи — 52%.

Значне зменшення чисельності дітей шкільного віку на селі пов'язане з недозаповненням шкіл та з відсутністю в місцевої влади необхідних обсягів фінансування для утримання їх на належному рівні. Запровадження державної програми «Шкільний автобус», у межах якої повинна забезпечуватися доставка дітей до шкіл, не охоплює десятки тисяч школярів з причини регулярного недофінансування, високої частки несправних та застарілих машин, нерозвиненості дорожньо-транспортної мережі, відсутності доріг із твердим покриттям. У багатьох селах відсутні мережі доріг з твердим покриттям, транспортний зв'язок, спостерігається низький благоустрій вулиць тощо. Так, більше чверті сільських населених пунктів, в яких проживає 1,2 млн жителів, не мають зупинок громадського транспорту, 451 село з населенням 67,6 тис. осіб знаходиться від найближчої зупинки на відстані більше 10 км. Не мають доріг з твердим покриттям 7,5 тис. сільських населених пунктів з числом жителів 2,4 млн. осіб, з них 799 сіл (з населенням 571,7 тис. осіб) знаходяться від дороги з твердим покриттям на відстані більше 10 км [5, 9].

Оздоровлення сільського населення через заняття фізкультурою та спортом обмежене. Фізкультурно-спортивний оздоровчий комплекс на сільських територіях включає майже 14 тис. споруд, у тому числі 270 стадіонів, 19,7 тис. спортивних майданчиків і площадок, 7,5 тис. спортивних залів, 2,2 тис. стрілецьких тирів, 42 плавальні басейни, 34 криті плавальні басейни, 9 тис. футбольних полів тощо. З 1990 р. загальна кількість спортивних споруд зменшилася, зокрема стадіонів — на 48%, плавальних басейнів — на 36,4%, стрілецьких тирів — на 13,9%, спортивних залів — на 7,4%. Більше половини сільських населених пунктів взагалі не мають спортивних споруд.

Низький сучасний рівень соціальної інфраструктури сільських територій створює передумови для погіршення соціально-економічної та демографічної ситуації в сільській місцевості. Подолання проблем, що склалися в цій сфері, вимагає безпосереднього втручання держави шляхом розроблення та фінансування конкретних цільових програм соціального розвитку сільських територій.

На низькому рівні продовжує знаходитися й забезпеченість сільських населених пунктів об'єктами культурного призначення. У селах України функціонують понад 30 тис. закладів культури, включно: 16 тис. клубних закладів; понад 14 тис. бібліотек; 287 шкіл естетичного виховання; 70 музеїв. З 1990-го до 2013 р. кількість клубних закладів зменшилася на 4,7 тис., значна частина перебуває у запустінні, зруйнована або змінила призначення. На 4 тис. зменшилася кількість бібліотек. У 1997 р. бібліотеки перейшли на утримання місцевих бюджетів, що призвело до повної чи часткової децентралізації бібліотечних систем. Постійно погіршується їх матеріально-технічна база, вони потребують ремонту, майже всі не опалюються, не поповнюються книжкові фонди та фонди періодичних видань, не кажучи вже про осучаснення бібліотек, розвитку на їх базі інформаційних інтернет-центрів.

Україна незадовільним є розвиток житлово-побутової сфери: 97,3% сіл не мають не лише будинків побуту, а й комплексних приймальних пунктів. У майже 93,0% сільських поселень відсутні лазні. Частка в Україні населених пунктів, які мають водопровід, становить лише 23%, каналізацію — 3%, газопровід — 25,3%. Капітальні вкладення у соціальну сферу села з кожним роком катастрофічно зменшуються.

3. Пропозиції з реформування та розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості. Чинне законодавство щодо розвитку соціальної сфери, а також низка інших важливих законодавчих актів та програм, які передбачають підтримку сільського господарства України, особистого селянського господарства, фермерське господарство, колективних сільськогосподарських підприємств, державних цільових програм сталого розвитку сільських територій тощо, жодним чином не покращили утримання та фінансування соціальної сфери села [5–6, 8–9, 11].

Розвиток та реформування соціальної сфери повинні відбуватися на принципах: забезпечення стандартів життя, притаманних для міських мешканців; підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій; надання системної підтримки за єдиними правилами і процедурами. На це вказує й практика Європейських країн, де стан соціальної сфери в сільській місцевості майже не відрізняється від відповідного рівня у містах.

Окреслюються вимоги до архітектурно-містобудівної діяльності. Архітектурно-просторове реформування сільських населених пунктів повинно мати чітко визначену мету, а перетворення мають базуватися на відпрацьованих механізмах, ресурсному забезпеченні та бути узгодженими в часі. Важливе значення має ресурсне забезпечення соціальної інфраструктури. Ресурсний підхід до аналізу розвитку соціальної інфраструктури безпосередньо пов'язаний з просторовим аспектом її дослідження. У дійсності соціальна

інфраструктура виступає просторовою підсистемою. Вивчення її регіональних особливостей має важливе значення для кожного регіону з його територіально-планувальними, історико-культурними, природно-кліматичними, функціональними та іншими відмінностями.

В умовах реформ головною проблемою села є забезпечення умов для розширеного відтворення та самостійного вирішення соціальних проблем. Реформування соціальної інфраструктури села супроводжується розвитком підприємництва різних форм власності. Перспективним є розширення сфери платних послуг з урахуванням платоспроможності цієї категорії населення і формування на цій основі нових типів об'єктів. Позитивну роль відіграватимуть приватизація об'єктів соціальної інфраструктури, створення нових типів підприємств без зміни напряму діяльності [1, 4]. У сільській місцевості відбувається переорієнтація роботи клубних заходів з культурно-агітаційної на культурно-дозвільну, а сільські бібліотеки повинні стати інформаційними центрами. Впроваджується система культурної просвіти сільського населення, що сприяє формуванню традицій та культури здорового способу життя на селі.

Пріоритетними напрямами реформування об'єктів соціальної інфраструктури села стають: зміна системи просторового розміщення та реформування існуючих об'єктів і закладів з урахуванням нових умов; зміна механізмів управління об'єктами соціальної інфраструктури села; забезпечення якісного надання послуг сільському населенню.

Просторова реорганізація та розвиток сільської місцевості мають бути спрямовані на визначення напрямів розвитку конкретного сільського населеного пункту, зокрема: проведення земельної реформи, розвиток агропромислового виробництва та сфери малого бізнесу, розвиток виробничої інфраструктури, формування людського потенціалу села, розвиток соціальної інфраструктури, удосконалення планувально-архітектурної забудови села, підвищення рівня загальної і професійної освіти, охорони довкілля, розвитку рекреаційної сфери тощо, відродження історичних сільських традицій, обрядів, звичаїв, притаманних конкретному селу [11].

В умовах реформ на селі держава відіграє важливу роль у стабілізації ситуації. Підтримки з боку держави потребує насамперед соціальна інфраструктура, об'єкти якої не мають комерційного змісту. Кошти державного бюджету повинні виділятися на будівництво необхідних об'єктів соціальної інфраструктури чи під конкретні соціальні програми, що стосуються питань охорони здоров'я, довкілля, розвитку освіти, соціального захисту населення. Місцеві органи влади повинні вирішити питання власності об'єктів соціальної інфраструктури та можливості їх утримання.

Висновки

1. Трансформації в українському суспільстві взагалі та сільській місцевості зокрема відбувались безсистемно і призвели до загострення соціально-економічних проблем та погіршення просторових характеристик українського села. Особливої уваги потребують питання створення середовища для розвитку сільських мешканців. Занепад соціальної інфраструктури села, загострення демографічної ситуації, зростання безробіття призводять до деградації поселенської мережі, зниження добробуту селян, зменшення виробництва сільськогосподарської продукції. Закономірним є інтерес до проблем обґрунтування архітектурно-містобудівних принципів та засобів розвитку соціальної інфраструктури та реформування її архітектурно-планувальних структурних елементів в умовах системних трансформацій в Україні.

2. Зміни, що виникли з політичних і господарських трансформацій у державі, призвели до ситуації, коли за останні десятиліття (пострадянський період) практично не зводяться нові об'єкти соціальної інфраструктури в сільській місцевості, водночас існуючі, крім найактуальніших, занепадають і руйнуються. Схожа ситуація спостерігається і зі станом внутрішніх сільських вулиць та проїздів, а також з зовнішніми дорогами. Утворені за останні роки крупні агропромислові комплекси, використовуючи сотні тисяч гектарів земель товарного виробництва територіальних громад, не інвестують в утримання чи розвиток об'єктів соціальної інфраструктури сіл.

3. Стан утримання об'єктів соціальної інфраструктури у невеликих за кількістю мешканців і депресивних сільських населених пунктах вказує на те, що необхідно внести низку змін у чинне містобудівне законодавство, передбачити обов'язковість розроблення схеми планування території територіальних громад, що дасть можливість провести аналіз та забезпечити розміщення й утримання об'єктів соціальної інфраструктури в населених пунктах, об'єднаних в одну велику територіальну громаду. Це вирішить питання можливості належного утримання об'єктів, раціонально розрахувати потребу в об'єктах та їх місткість. На стан, вид та використання об'єктів соціальної інфраструктури мають вплив: діяльність органів місцевого самоврядування, законодавство, економічно-правові, виробничо-господарські, демографічні й міграційні процеси.

4. Вирішальний вплив на якість системи обслуговування сільських мешканців відповідно до проведеного аналізу мають:

- система і місце розташування населеного пункту (природно-ландшафтних умов, системи розселення, транспортної мережі тощо);

- архітектурно-планувальна організація поселень (функціональна організація, розвиток транспортної мережі);
- форми власності та система господарювання в аграрному секторі;
- соціально-демографічні умови;
- політико-культурологічні умови, які включають як політику держави щодо сільської місцевості, так і традиції, що склались у регіонах.

5. Особливої уваги потребують питання створення комфортного життєвого середовища та середовища для розвитку людини, її духовного потенціалу в сільській місцевості. Занепад соціальної інфраструктури села, загострення демографічної ситуації, зростання безробіття призводять до обезлюднення сільських територій, деградації поселенської мережі, скорочення зайнятості та зниження матеріального добробуту селян — це вкрай негативно впливає на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції.

6. Сільські території необхідно розглядати не як базу лише для сільськогосподарського виробництва, а й для несільськогосподарських видів діяльності, надавши можливість не тільки покращувати умови проживання, праці та відпочинку на селі, але й забезпечити зростання зайнятості, підвищити наповнюваність місцевих бюджетів та соціально-економічний розвиток сільських територій загалом. Вимагають зміни підходи до забезпечення належного функціонування, розвитку і розміщення об'єктів соціальної сфери села, ефективності роботи науково-технічної інфраструктури (організації й установи фінансового, наукового та інформаційного забезпечення, сфери управління, планування й проектування тощо), які вирішують питання інвестування та формування об'єктів соціальної сфери, розвитку їх матеріально-технічної бази.

7. Особливим завданням реформи на селі є згуртування людей через громаду. В українському селі протягом віків громада була засобом самоорганізації людей, тут об'єднувалися їхні прагнення та зусилля, оберігалася духовність, моральність, культура. Слід зазначити й такий важливий аспект: глобалізаційні ресурси транснаціональних аграрних структур, потужності яких здатні забезпечити процес концентрації земель, може означати, що реально в Україні має залишитись 5–7% населення зайнятого в сільському господарстві.

Використана література

1. Абрам'юк І. Чи є розвиток українського села справжнім пріоритетом державної політики? / І. Абрам'юк // Збірник аналітичних матеріалів експертного форуму з питань земельної реформи, [м. Київ, 14 лютого 2012 року]; Інститут громадянського суспільства. — К.: Легальний статус, 2012. — 96 с.

2. Гаврилко П. П. Пріоритети збереження трудового потенціалу сільських територій [Електронний ресурс] / П. П. Гаврилко // Ефективна економіка. — 2012. — № 5. — Режим доступу: http://issuu.com/irf_ua/docs/cs-2012-7-29.
3. Грицак Я. Й. Нариси з історії України. Формування української модерної нації XIX – XX ст. / Я. Й. Грицак. — К. : Генеза, 1996. — 360 с.
4. Ковтуненко Е. Образ трансформаційних процесів у сучасних західних соціологічних парадигмах / Е. Ковтуненко ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля // Соціологічні дослідження: зб. наук. праць. — 2002. — № 1 (2). — С. 79–86.
5. Населення за 1-річними віковими групами : табл. 0204. Розподіл постійного населення за статтю, віковими групами та типом поселень (0,1) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pollotenchegg.livejournal.com/170082.html>
6. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села / [ред. колегія: Лібанова Є. М., Курило І. О., Макарова О. В. та ін.]. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. — К. : *Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007.* — 468 с.
7. Притула Н. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку АПК / Н. Притула // Держава та регіони. — 2009. — № 3. — С. 157–163.
8. Про особисте селянське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV; [док. 742-15, чинний, поточна ред. — Ред. від 09.12.2012, підстава [5462-17](#)] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 29. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15>
9. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В.Борщевський, Х.М.Притула, В.Є.Крупін, І.М.Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В.В.Борщевський]. — Львів : ІРД НАН України, 2011. — 60 с.
10. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 1. — С. 31–37.
11. Тобилевич Б. П. Основные направления в планировке и застройке сельских населенных мест, проектировании сельских жилых и общественных зданий / Б. П. Тобилевич, Т. Н. Скороходова // Всесоюзное совещание работников проектных и изыскательных организаций: Сообщение Госгражданстроя. — М.: Стройиздат, 1974. — 21 с.

Аннотация: Рассмотрена история, охарактеризовано современное состояние и проблемы социальной инфраструктуры сел в Украине. Намечены пути реформирования и развития, которые включают административно-правовые, социально-экономические и архитектурно-градостроительные изменения.

Annotation: History considered, the current state and problems of social infrastructure of villages in Ukraine are characterized. Ways of reform and development outlined, which include administrative, legal, social, economic, architectural and urban changes.